

I R O D A L O M.

A „*Revue Politique et Parlementaire*“ 1895. novemberi száma Joseph *Reinach* képviselőnek magvas és eszmékben gazdag cikkét közli a „Jótekonyság bölcelete“, (*Philosophie de l'Assistance*) címen. E cikk éle tulajdonképen a socialismus ellen irányul, mely, hogy elrejtse az őt működésre indító alantas érzelmeket, a gyűlöletet és az irigységet, olykép tünteti fel a dolgot, mintha az emberi nyomoron való segítés vágya volna működésének főrugója. *Reinach* a nagy forradalom által elhintett elveket veszi védelmébe a társadalmi jótekonyságra vonatkozólag, s kifejti, hogy a tudományos collectivismus elmélete egyenesen megsemmisítésére tör a modern civilisatióknak, s a mennyiben az egyéni tulajdon megszüntetését contemplálja, a legrimitivebb barbarismusba sülyesztené vissza az emberi nemet. A cikk szerzője ügyesen mutatja ki, mennyivel inkább megfelel az általános emberi művelődés érdekének a társadalmi úton kifejtett jótekonyság, melyet a forradalom annak idején „szent adó“-nak (*dette sacrée*) nyilvánított ki.

De miként tegyünk eleget e „szent adó“ kötelezettségének? *Thiers* annak idején, 1850. január 26-án az általa vezetett jótekonysági bizottság nevében a következőkép formulázta a bizottság programját a törvényhozó testület előtt: „Mevannak a maga bajai a gyermek, az ifjú, a felnőtt és az aggkornak, Először is azt kérdeztük magunkban, melyek a gyermek és a serdülő kor gyöngeségei, szükségletei, s ezek óvó eszközei. Majd a kevésbbé gyámoltalan, de azért a gondoktól nem kevésbbé gyötrött felnőtt kor bajait tekintve, kutattuk, mely módon lehetne enyhíteni előre nem látott betegségét, vagy rendelkezésére bocsátani a kellő munkaeszközöket s ekkép erejének alkalmazásával

kimenteni a nyomorból. Végül az aggkorhoz, s így újból az erőtelten emberhez jutva, kutatjuk, miként lehetne enyhíteni végső gyöngeségét, s főleg biztosítani számára a magabíró kor féltettet gyümölcseivel a megélhetést az aggkorban.“ Reinach panaszkodik, hogy Thiers tervezete napjainkig csak félig hajtatott végre: nevezetesen az elhagyott gyermekekre s a betegségben sínylődő szegényekre nézve megtörtént a kellő gondoskodás, mint erről a Theophile Roussel nevét viselő és az ingyen gyógykezelésről szóló törvények tanuskodnak. De a felnőtt és aggkor nyomorainak enyhítésére vonatkozólag, a betegséget leszámítva, még exact eredményeket nem producált a francia törvényhozás. A magánjótékony-ság megteszi a maga kötelességét, de az állam, mint ilyen, még nem jutott megállapodásra e nagyfontosságú kérdésre vonatkozólag. Dicsérőleg emeli ki épen az államnak indolenciával határos hanyagságával szemben a Párisban, mint a nyomor legtermékenyebb talaján működő jótékony-egyesületek, köztük a „Société philanthropique“, „Société de Saint-Vincent-de-Paul“, a „La Bouchée de pain“ és a „Croix blanche“ egyesületek áldásdús szereplését. Maguk a városok járnak jó példával elől; így Páris budgetjében évről-évre növekszik a közsegély címén szereplő tétel nagysága. Tény az, hogy a század eleje óta nagyban megváltozott a helyzet: Párisban 1803-ban öt lakosra esett egy szűkölködő, míg jelenleg 18-ra esik egy. A vidéken pedig 35—40 lakosra lehet számítani egy szűkölködőt.

De mindez még nem elég; a megnyert terrenum bár elég tekintélyes, még elég nagy terület vár a meghódításra. Sajnálatos tehát, hogy az állam nem mozdítja elő a jótékony-egyesületek ügyét, sőt az öröklési törvénynek a jótékony célú hagyományokra vonatkozó elég súlyos intézkedését, mely 11·25⁰/₀ adót állapít meg az említett jövedelmi forrásra, újabban néhány százalékkal fel akarta emelni, pedig ez egyenesen a szegények meg-rablása lett volna. Különben is csupán 3—4 millióról volt szó, s ennyiért a híres római közmondást: „res sacra miser“, com-promittálni nem lett volna méltó a francia törvényhozáshoz.

Reinach nem tudja eléggé rosszalni a francia kormány azon eljárását, mely a jótékony-egyesületek megalakulása ellen számtalan akadályokat gördít; tény ugyan, hogy mindenféle el-rejtett célú egyesületek megalakulását akadályozza meg ezzel, de a kellő óvatosság és felügyelet mellett el lehetne érni azt,

hogy a tisztán jótékony czélből alakult egyesületek száma megsaporodnék, a mi nagyban pótolná az államnak mulasztásait a jótékonyági ügygyel szemben.

A mi a magánjótékonyossággal szemben a közjótékonytságot illeti, maga a cikkíró nyújtott be a kamarában a facultativ jótékonyági fillérről (centime charitable) javaslatot. D'Haussonville ezt kötelezővé akarja tenni, míg Leroy-Beaulieu visszautasítja. mint az angol szegénységi adó utánezatát. A forradalomnak V. évi frimaire 7-iki, jótékonyági hivatalokat felállító s a VIII. évi pluviöse 28 iki, azokat szervező törvényei csupán az önkénytes adományokat állapították meg jövedelmi forrásokul; Páris és néhány nagy város a színházak jövedelmének 10⁰/₀-át vonják be a szegények számára. Az említett törvény azonban most is, 100 év mulva holt betű maradt a községek kétharmad részében. s a hol végrehajtása megtörtént, ott hiányzik az egyenes arány a népesedéssel. A falukból és a kisebb városokból ugyanis, hol jótékonyági egyletek nem működnek, a szegénysorsú elem a nagy városokba tolul, melyek képtelenek lévén kellő mértékben kielégíteni, keserű csalódással gazdagítják őket. Ily módon a nyomor a központokul szolgáló nagy városokban mintegy centralizálódik, s kész szolgálatába szegődik a bennük elterjedett socialis-musnak. Decentralisálni kell tehát a jótékonytságot, vagyis más szóval, végre kell hajtani mindenütt a frimaire 7-iki törvényt. Reinach javaslata a municipális hatóságokkal kíván megszavaztatni 5⁰/₀ maximális adót, melyből fel lehet állítani mindenütt a jótékonytsági irodákat.

Leroy-Benulieu, midőn tiltakozik e javaslat ellen, felhozza, hogy e fakultatív adó csakhamar kötelezővé fog válni, s analogiákra hivatkozva, attól tart, hogy az 5 centime csakhamar 10—15 centime-ra fog emelkedni, s méltánytalan terhet fog róni a municipiumokra. Reinach ezzel szemben constatálja, hogy józan mértéket tartva szem előtt, a túlzástól megóvhatjuk magunkat. „Mínthogy a bor — mondja Reinach — mértéktelenül használva, részegséghez vezet, azt következteti-e ebből Leroy-Beaulieu, hogy a bor magábanvéve rossz dolog, s ki kell irtani szőlőkertjeinket ?“

De Leroy-Beaulieu még mást is mond. Azzal vádolja a javaslatot, hogy az embereket elszoztatja attól, hogy saját erejükkel iparkodjanak megjavítani sorsukat. De hisz ezzel Leroy-

Beaulieu általában a jótékonytság fölött tör pácztát; vagy talán annyira következetlen volna a logikája, hogy a jótékonytságot hasznosnak állítaná a nagy városokban, s károsnak a vidéken? Különben, ha valaki a jótékonytsági irodákat fölöslegeseknek, vagy épen veszedelmeseknek tartja, ám törölje el őket; de ha azt nem teszi, úgy nyujtsa nekik módot a fenmaradásra.

Végül a közjótékonytság módozataira térve át, igen helyesen s eléggé nem méltányolhatóan jegyzi meg Reinach, hogy a politikát teljesen száműznünk kell, midőn segélyadásról van szó. „Ha van a világon oly tér, a honnan a politikának természet-szerűleg száműzve kell lennie, mondja, úgy ez okvetlenül a jótékony-ság tere. „Éhes vagy: itt a kenyér.“ „Nem tudakolom, keresztény vagy-e vagy zsidó, muzulmán vagy atheista, republikánus vagy royalista, socialista vagy conservatív, az én pártombeli jelöltre adod-e szavazatodat vagy másra?“ A kik az egyházra hivatkoznak, mint a mely megtagadja az alamizsnát azoktól, a kik nem járnak misére, s nem mutatják be a gyónó czédulát, talán követendőnek találják az intolerantia példáját? Az államhoz, mint az összes tagoknak, a jóknak és rosszaknak egyaránt, összességéhez nem méltó különbséget tenni bármely szempont szerint is, azok között, kik szorongattatásukban hozzá menekülnek.

* * *

A „*Revue politique*“ mult évi deczemberi füzetében *L. L. Mille* tesz egy kis excursiót a magyarországi nemzetiségi viszonyokra, s azokat olyképen tárgyalja, hogy cikke nézetünk szerint nem maradhat helyreigazító megjegyzés nélkül, annál inkább, mert *Mille* az ő tévedéseit bizonyos objectiv megítélés színébe tudja öltöztetni, s annál félrevezetőbb a hatás, melyet arra a magasabb tudományos képzettségű, főleg hivatásszerű politikusokból és parlamenti férfiakból álló közönségre gyakorol, mely az említett előkelő francia *Revue* olvasói közé tartozik.

A feladat ez esetben annál könnyebb, mert hisz *Mille* még csak alkotmányunk alapfogalmaival sincs tisztában; mindenki előtt nyilvánvalóvá válik ez, mihelyt cikke („*La Question des nationalités en Hongrie*“) legelső sorát végig olvassa, melyben *osztrák-magyar birodalomról* beszél mindenféle zűr-zavaros dolgokat, s csak néhány sorral alább megint azt mondja, hogy

nekünk magyaroknak sikerült 1867-ben „*a monarchia két részre osztását*“ kinyernünk. A ki ily vastag tévedésekkel dolgozik, melyekben Magyarország souverain államiségának az a hagyományos nem-ismerése nyilatkozik meg, melyet a külföld felfogásában mindig újra és újra kell constatálnunk, azt nem vehetjük komolyan. Az a magas színvonalon álló, tudományos szakfolyóirat pedig, melynek hasábjain ilyen állításokat kockáztatnak meg, bizonyára csak lekötelezve érezné magát. ha figyelmeztetik alkotmányunk tételes törvényeire, koronázási hitleveleinkre s az 1791-ik évi 10. törvényzikkre, melyek Magyarország független államiságát és semmi más idegen uralomnak alá nem vetettségét kétségen kívül helyezik.

Az már aztán csak természetes, hogy ily kiinduló pontokból vezetve le fejtegetéseit. *Mille*-nek minden egyéb következtetése is vitiosus és levegőre épített okoskodás. Horvátország különállását sem érti; autonómiáját szembeállítja Magyarország többi nemzetiségeivel; de, hogy ez a magyar koronának alárendelt külön királyságot képezett mindig, arról fogalma sincs. Az önkényuralom törvénytelen, Magyarország alkotmányának lábbaltiprására s foederalis beolvasztására irányuló kísérleteit a nemzetiségekkel szemben a méltányosság politikájának dicsőíti, s ezzel szemben a jogfolytonosságért folytatott összes küzdelmeinknek törvényes és jogszerű indokait távolról sem látszik ősmerni.

Hogyan volna magyarázható másképp, hogy *Mille* Magyarország demokratikus kiépítésének s a jogegyenlőség szellemében való újjáteremtésének legsajátosabb alkotását, a 48-iki választási törvényt is egyoldalúlag, csak a románság sérelmei szempontjából bírálja, s annak a régi jogosultság alapján választásra jogosítottak érdekében hozott intézkedéseit a feudalismus kiszegzett fegyverének tartja? Nem tagadjuk, hogy ez intézkedés — mint *Mille* eltanulta a román agitátoroktól — kizárólag az erdélyi magyarságnak válik javára, de az a szabadságszellem, mely 1848-iki törvényalkotásunkat áthatja, ép abban találta legcorrectebb kifejezését, hogy szerzett jogok confiscálásával az álliberalismus útjára tévedni nem tartotta hivatásának, és ha ez — a mint igaz is — némi aránytalanságokat eredményez a választói jog terén itt-ott a nemzetiségekkel szemben: ennek orvoslása egészen más lapra tartozik, de semmi esetre sem lehet oly kívánalom, mely

akár egyik, akár másik nemzetiség specialis érdekében várna megoldást, mert Magyarország lakói *egységes* politikai nemzetet képeznek attól a pillanattól fogva, melyben a nemzet rendi előjogaival szakított, s így a nemzetiségek minden külön érdekepolitikája egy circulus vitiosus, mely minduntalan a maga hamis praemissáira tér vissza.

Ha azonban *Mille* ekkép tájékoztatlanságot árul el politikai viszonyaink megítélésében, de másfelől nem kevésbé igazságtalan is ott, a hol a magyar nyelv, mint az állam hivatalos nyelve jogosultságát veszi bonczkése alá. Beösméri, hogy ugyanazt, sőt még többet tett Franciaország a francia nyelv terjesztésére s az eltérő idiomák kiirtására, és mégis, a mit feltétlenül helyesléssel fogad saját hazájában, a mire nézve mentséget talál még a belgiumi francziával szemben is a flamand nyelv propagandájában, azt a jogot egyedül tőlünk vitatja el. Miért? Egyszerűen azért, mert a francia világnyelv, a flamand pedig a német és angol nyelv tanulását könnyíti meg, holott a magyar nyelv elszigetelve áll és nem kínálhat elsajátítójának oly practikus előnyöket, mint amazok. Ha ez az argumentum érne valamit, akkor bizonyára nem az következnek belőle, hogy az államnyelv egységét megbontsuk, akár a román, akár a többi nyelvek érdekében, hanem hogy mint egyedül lehető világnyelvet: a németet állítsuk helyébe, s az állam egyetlen lehető nemzeti culturája helyett idegen cultura jármát vonjuk nyakunkra. Ha ismerné *Mille* a magyarság évszázados történetét és fennállásáért folytatott küzdelmeit itt, ezen a földön: akkor nem hivatkoznék Ausztria példájára, melynek parlamentjében a németen kívül bármely képviselő anyanyelvét is beszélheti, mert eltekintve Ausztriában a németiség absolut minoritásától, mindenki tudja, hogy Ausztria éppen foederális állam, a mi Magyarország pedig sohasem volt; osztrák nemzet nincs, magyar nemzet pedig van és lesz is.

Milyen kínos vergődése a következetlenségeknek, midőn *Mille* egyfelől a magyar államot a felekezeti iskolák elnyomásával vádolja, másfelől azonban elismeréssel emlékezik meg a 200 frtnál kevesebbel javadalmazott felekezeti tanítók számára nyújtott állami segélyről; természetesen — *timeo Danaos et dona ferentes* — ezt is oly célzatnak tulajdonítja, hogy a felekezeti oktatókat a kormánytól hozzák függésbe.

Valósággal hallatlan az, a mit a nagyszebeni román nemzeti

pártgyűlés szervezéséről mond, 1881-ben, mely szerinte *az erdélyi és magyarországi választókerületek román választói által küldött delegáltakból alakult meg*, midőn a passivitást kimondotta. Az 1848-iki és az ezt módosító 1874. évi választási törvény az „országgyűlési követeknek népképviselőlet alapján való választásáról“ szól, s az 1874. évi XXXIII. t.-cz. 56. §-a szerint az általános választások elrendelése a magyar kormány joga, a törvényben előírt módokat mellett. Ezen alkotmányszerű actuson kívül a választói testületeknek nincs más legális és alkotmányos functiója; téved tehát *Mille*, midőn a román párt feltokodott vezéreit törvényes mandattal felruházottaknak hiszi, s már ez egy tévedés is jellemzi teljes incompetenciáját, midőn a kérdéshez szól.

De nem folytatjuk a botlások sorozatának felsorolását, mely a románság legújabb lándzsatorójének minden sorából kiviláglik. A „monarchia“, az „uralkodó“, a „Habsburgház“ iránti azon odaadó hűség magasztalása, melylyel *Mille* az erdélyi románság magatartását jellemzi, a korona és a nemzet közötti viszony egész közjogi rendszerének — úgy a mint az alkotmányunk sarkalatos tanai értelmében kifejlett — meghamisítása vagy nevetéses elferdítése. *Mille* nem tudja, hogy a fejedelmi méltóság nálunk nem személyes természetű, hanem a magyar szent korona symbolumához van kötve, s hogy nemcsak a dynastiának, hanem a magyar korona felségjogának is hódolattal tartozik a románság, s a kettőnek fogalma egymással szembe nem állítható, egyiknek tisztelete a másiknak nagyobb tisztelete által nem kisebbíthető meg. De mindenesetre tanulságosak reánk nézve azok a fejtegetések, melyeket a román propagandának a román királysággal való érdekkölcsönösségéről élénk tár, s az a pessimismus, melylyel a foederális államalakulás esélyeit s Erdély elszakításának következményeit maga is megítéli kénytelen.

*

„La democratie et l'argent“ című közleménye a folyóiratnak azokat a veszélyeket kutatja, melyekkel a pénz hatalma a közerkölesökre nézve bír. A demokratia jövője főkérdésének tekinti ezt körülírni, a nélkül, hogy megsemmisítené.

Az e téren megkezdett mozgalomnak Franciaországban *Godfroy Cavaignac* a lelke. Ő mert először 1893. február 8-iki beszédében e szavakkal mutatni rá a sajtóra: „Láttunk — mondá.

a Panama-ügyről szólva — jelentékeny összegeket fordítani illusorius hirdetések megfizetésére. Láttunk a kereskedelmi műveletek látszata alatt rejtőzni bizonyos kétes üzleteket. És a míg itt a nyilvánosságot úgy vetik ellenünk, valahányszor annak némi megszorítását kérik, mint a közszabadság garantiáját, addig másutt azt úgy tekintik, mint valami bármely üzletre alkalmas szennyes árucikket.“

Mint jellemző adatot említi fel a cikk azt is, hogy a Panama-vállalat egész hirdetési és reclam-üzletének kiadásait 13 millióra becsülték, hogy az ujságok rendes bevételei, előfizetések, egyes elárúsítások és a hirdetések bérbecadása után mind nem elegendők ma már a vállalat fentartására; arra nézve, hogy egy ujság virágozhassék, szükség, hogy mellékes nyereségekre, tehát finaciális publicitásra spekuláljon. Ugyanígy van a törvényhozással is. A „Petite Republique Française“ kiszámította, hogy az új összeférhetlenségi törvény nem kevesebb, mint 18 senatort és 27 képviselőt sujtana.

1889-ben a kamarák egy törvényt szavaztak meg, hogy körülírja a corruptio bűnét s kiterjessze azt a befolyással való üzérkedésre is. A francia büntetőtörvény minden képviselőt sujt, a ki a mandatura által nyujtott, vélt vagy valóságos befolyással visszaélve, bizonyos kedvezményeket, vagy a közhatóságokkal kötött szerződésekből származó másnemű előnyöket eszközöl ki.

Azonkívül beszéltek két rendszabályról. Az első megtiltaná a kamara tagjainak, hogy üzleti syndikátusok tagjai legyenek, a második föltétlenül megtiltaná, hogy részvénytársaságok igazgatótanácsaiban foglaljanak helyet.

De a kormány nem mert ennyire elmenni. Bizonyos intézkedései azért elég helyesek; így például a mely megtiltja a parlament tagjainak, hogy képviselői állásukat arra használják fel, hogy közhitelhez folyamodjanak, vagy a mely a mandatumot összeférhetlenség nyilvánítja valamely pénzintézet vagy üzleti vállalat igazgatásával, ha annak igazgatóját az állam nevezi ki. Tehát ez ugyanaz, a mit a magyar incompatibilitási törvény kimond az 1875. évi I. t.-czikkben.

Szerzőnk különben eléggnek tartja ezt is, s beéri a francia 1883. évi november 24-iki törvény azon rendelkezésével, mely újráválasztásnak vet alája minden képviselőt, a ki mandatura tartama alatt valamely vasúttársaság igazgatósági állását vállalta

el. Hivatkozik az Egyesült-Államokra, hol a nagy magánvállalatoknak mindig sikerül előzékenységeket és támogatást eszközölni ki a közgyűléseknél.

*

William O'Brien az irlandi kérdés európai oldaláról (L'aspect européen de la question irlandaise) azt bizonyítja, hogy Irlandban nem enyészett el még minden rokonszenv Anglia ellenségeivel. A régi szenvedélyes csodálat Franciaország, mint a celta genius legmagasabb incarnatiója iránt ma is oly élénk, mint bármikor. Az orosz előőrsök, kik úgyszólván óriási árnyaikat előrevetik az angol Indiára, Oroszországnak is kiváló helyet biztosítanak a nép képzelődéésében.

Azt hiszi *O'Brien*, hogy bizonyos esetlegességek bekövetkezése esetén az athletaegyletek ifjai kész csapatokat formálnának a francia vagy orosz expeditionalis hadtestek kiegészítésére, melyek ellátva őket fegyverekkel, Cork-ot vagy Limerick-et elég soká tartanák megszállva, hogy időt engedjenek ez ifjaknak a zászló alá tömörülésre. Anglia veszélye egy Franciaországgal vagy Oroszországgal való háború esetén nem az volna, hogy Franciaország vagy Oroszország elegendő sereggel kötne ki Dublin fenyegetésére. Hanem a veszély abban állna, hogy az angol flottát annyira elfoglalná Brest, Cherbourg és Havre megfigyelése az Irland partjait fenyegető betörések meggátolására, hogy az angol flotta a Földközi tengeren valószínűleg nem volna képes feladatának megfelelni, s ez idő alatt az angol hadsereg azon két hadtestje, melyre szükség volna India védelmére vagy a francia gyarmatok megtámadására, nem távozhatna Irlandból veszély nélkül.

*

Maurice Lasserre tárgyalja aztán a francia általános jövedelmi adó kérdését. („Impôt general sur le revenu“.) Tudjuk, hogy egy radicális ministerium kormányra jutása újra actualissá tette most az általános jövedelmi adót. Mint a kormányelnök hangsúlyozta volt programjában: „fiscális rendszerünk bizonyos adókat igen súlyosan rak a legkevésbé vagyonos adófizetők vállaira. Az általános jövedelmi adó ezen egyenlőtlenségek elosztására s az adótehernek igazán a polgárok képességei arányában való felosztására alkalmas módnak kínálkozik“.

Ebben a rendszerben a megadóztatás tárgya mindenkinek

jövedelme, azaz azon haszon összege, melyet mindenki tőkájéből vagy munkájából húz. Más szavakkal ez az ingatlan javak hozadéka, a pénzösszegek állandó vagy változó kamata, egy iparág jövedelme vagy egy üzlet nyeresége, legyen az bár biztosított vagy esetleges bevétel.

Az általános adóreform-javaslatnak 1894. február 16-án beterjesztett indokolásában így jellemzik Guilletet és társai a tervezetet: „Ismerjük el, hogy a jövedelmi adó a legigazságosabb, az egyedüli valósággal arányos adó, mely mindenkire productív képességei és valóságos élvezete igazságos mértéke arányában alkalmazható, a nélkül, hogy elszegényítené a népességnek ezt vagy azt az osztályát, s a nélkül, hogy csökkentené a nemzeti tőkét. A mellett megengedi, hogy az érinthetlen tőkék jövedelméhez is hozzá lehessen férni, a minők a művészet, tudomány, az intelligentia, s mindaz, a mit erkölcsi tőkének lehet nevezni. Ez az az adó, mely a legszilárdabb alapot nyújtja, leginkább alkalmas a megbecsülésre, legkevésbé zaklató az adózóra nézve s legtöbb biztonságot nyújt a kincstárnak“.

Lasserre elismeri, hogy a fiscalis eszmény kétségkívül egy, az adófizetők jövedelme összegével arányos egyetlen adóban állana; de hozzáteszi, hogy roppant veszélynek tennők ki a kincstárt és az adófizetőket, ha a közjövödelmek s a személyes terhek egészét a magánosok jövedelmei szükségkép tévedésnek kitett fölbecsülésére alapítanók.

Előadja, hogy a jövedelem kifürkészésének három módját ismeri: a bevallást, a közvetlen kirovást s a vélelmezést. Sorban vizsgálja, hogy melyik alkalmasabb e három mód közül a jövedelmi adó kivetésére.

A bevallásnál előrebocsátja, hogy az embert tökéletesnek kellene föltételeznünk s el kellene hinnünk azt, hogy őszinte bevallást fog tenni. a nélkül, hogy eltitkolással igyekeznék kibujni kötelezettségei alól. Már pedig magában az 1893. november 23-iki olasz jövedelmi adótörvény-javaslat indokaiban is szóról-szóra következőket olvashatjuk: „Számosak és szakadatlanok az ingó tőke jövedelmének eltitkolásai, a pontatlan bevallások s az adófizetők különféle csalárdságai, melylyel akár az ingó tőkeadónál, akár a házadónál jövedelmeiknek lehető csekély fölbecsülését akarják elérni“. És mit állít ezzel szembe az olasz adójavaslat? Az adótételeknek minden lelkifurdalás nélkül való felcsigázását,

csak azért, hogy a családságot ellensúlyozzák. Joggal kérheti ezek után *Lasserre*: lehet-e adót a kijátszás véelmére alapítani? Hová lesznek egy ily adórendszerben a becsületes polgárok, kik lelkiismeretesen bevallják pontos jövedelmeiket? Hasonló rendszer nem egyéb az eltitkolásra való egyenes fölhívásnál.

Más oldalról azt is megfontolásra tartja érdemesnek *Lasserre*: vajjon egy őszinte ember tudhatja-e pontosan jövedelmei pontos számát? Egy polgár, a ki igyekszik pontos bevallást tenni, hogyan láthassa évenként előre az oly esetleges bevételeket, a minők egy kereskedő-üzlet, egy szabad professio stb. bevételei?

Ugyanezt az argumentumot fordítja a hivatalból történő jövedelem-becslés ellen is. Ki hízeleghetne magának, hogy pontosan meg tudja állapítani az oly jövedelmeket, mint a minők a mezőgazdasági haszonból, a kereskedelmi és ipari nyereségből, vagy bizonyos tiszteletdíjakból erednek?

Mindezek az okok *Lasserre*-t meglehetősen bizalmatlanságra hangolják az új francia adóreformmal szemben. Szakítást jelent az szerinte azzal az elvvel, mely a mai egész adórendszernek az alapja, hogy a törvényhozó az adó kirovásánál nem annyira a személyt, mint magát az adóalapot kell hogy nézze, mely a vagyonosság forrása. Például az adófizető, mikor a földadót fizeti, úgyszólván csak birlalója az adónak, melylyel voltaképp maga a tulajdon tartozik, s csak letéteményese azoknak az illetékeknek, melyeknek foglalkozása alá van vetve. A jövedelmi adó behozatala — úgymond — visszatérést jelez az első századok monarchiáinak tapogatózásaihoz.

Nem találja igazságosabbnak a vélelmezésre alapított adó-felosztási rendszert sem, mert míg az ingatlan tulajdon nem rejt-hető el, terményei láthatók s így tiszta jövedelme könnyen kiszámítható s megadóztatható, addig az egész másképpen van oly adónál, mely nem egy ingatlan tulajdon hozadékából ered, hanem például papirokban elhelyezett tőkék járadékából, mindenféle iparvállalatokból s mindennemű munkabérekéből, melyeknek megbecsülése gyakorlott elmét és ügyességet tételez föl. Ez vezette már az 1790. október 19-iki és december 17-iki személy- és ingó-adóra vonatkozó javaslatok bizottsági előadóit, mikor a lakbérösszeget jelezték olyannak, a mely minden polgár évi kiadásainak és ennél fogva adóteher-képességének is legcsalhatat-

lanabb közös jele. *Lasserre* azonban ezt sem tartja egy általános adó igazságos kivetésére alkalmas eszköznek.

Mindezekhez a jövedelmi adónál még más nehézségek is járulnak, t. i. azok a vagyoni elemek, melyek fölbecsülhető hozadékot nem nyújtanak. Ilyenek nem csupán a képtárak, parkok, speculatióra szolgáló telkek, hanem a bérbeadatlan házak is, a gondatlanságból vagy művelési eszközök hijában parlagon hevertetett földek, ki nem aknázott bányák és mindaz, a mi a bírláló szándéka, számítása vagy képtelensége folytán marad improductív, vagy a mi csak a hiúságot elégíti ki, mint ékszerek, műtárgyak, gazdag bútorok, gyümölcsözetlenül heverő pénz stb. Honnan venni ezek jövedelmét, a mi nem létezik? Az egyetlen jövedelmi adó barátai azt mondják, hogy ők az élvezeti jövedelmet akarják sujtani s e célból a tárgyak értékét becsülik föl s ezen érték várható jövedelmét vonják adó alá, s ezzel nyilván az önkényesség terére lépnek.

Végül még a következő kérdéseket veti föl *Lasserre*: vajjon az adót a folyó év valószínű, vagy a letelt év jövedelmére akarják-e alapítani? Első esetben az adó alapja ismeretlen s oly hézagokat eredményezhet, melyeket csak a jövedelmi adó újabb emelésével lehet betölteni. A második esetben az adó már nem egy jövedelemre, hanem egy tőkére irányul, minthogy az elmult beneficium már tőkésítve van.

*

Az angol és francia parlamenti rendszer közötti párhuzamot tárgyalja *Armand Ephraim*, ugyane folyóirat ez évi januári számában, „Notes sur le regime parlementaire en Angleterre et en France“ című cikkében.

Az angol parlament teljes ülése a fejedelem és a királyság első két rendjének, az egyházi és világi páireknek üléséből áll, míg az alsóházat annak tagjai fennállva képviselik. Az így alakult parlament souverain, törvényei és határozatai nemcsak az alattvalókat kötik, de magát az uralkodót is, ha e törvényekben meg van nevezve. És a parlamenten kívül ebben a hármas egységben semmi hatalom nem helyezhet hatályon kívül egy törvényt, vagy nem menthet föl az annak tartozó engedelmisség alól.

Így hogy a két kamara által megszavazott törvényjavaslat törvényerőre emelkedjék, arra szükséges, hogy a parlament a

maga teljességében üljön össze, mint a hogy fentebb előadtuk, s kell, hogy az uralkodó személyesen véve részt az ülésben, fején koronával, a lordok házában emelt trónján, vagy pedig e czélra minden alkalommal külön kinevezett képviselői által adja királyi hozzájárulását a billhez. Ezt a hozzájárulást ma is még ugyanazon formák között s ugyanazon az ódon francia nyelven fejezi ki, mint háromszáz év előtt. Ha pénzügyi törvényről van szó, melyet mindig a speaker terjeszt elő, a hű képviselők nevében, az uralkodó vagy képviselője jóváhagyása e szavakban történik:

„Le roy (la reyne) remercie ses bons sujets, accepte leur benevolence et ainsi le veult“. (A király [vagy királynő] köszönetet mond jó alattvalóinak, elfogadja jóakarataikat és akként akarja.)

Egyéb általános érdekű törvényekre nézve a királyi hozzájárulás e szavakkal fejeztetik ki: „Le roy (la reyne) le veult“. (A király [vagy királynő] akarja.) Ha pedig megtagadja beleegyezését, szárazon csak ennyit mond: „Le roy s'avisera“. (A király fontolóra fogja venni.) De constatálhatjuk, hogy angol uralkodó nem használta ezt a formulát, s nem vonta meg hozzájárulását 188 év óta.

Végre, ha a billnek tárgya valami kegyelmi tény vagy amnestia, mivel az a fejedelmi elhatározásból eredőnek vélelmeztetik, a parlament jegyzője ily szavakkal fejezi ki a trónnak, alattvalói halálját:

„A jelen parlamentbe összegyűlt főpapok, rendek és képviselők Felségednek minden más alattvalói nevében alázattal köszönik Felségednek s kérik Istent, hogy jó egészségben és hosszú életben tartsa meg“.

Abban a pillanatban, melyben a királyi beleegyezés megnyerett, a benyújtott bill a királyság törvényévé válik s azonnal végrehajthatóvá lesz, hacsak egy külön clausulát nem tartalmaz, mely az érvénybelépés napját meghatározza.

Igy áll a dolog az elméletben. Az uralkodó szabadságában áll a törvényekhez való hozzájárulását a fejedelmi gőg hangján megadni vagy megtagadni. Szabadon látszik választhatni ministereit is, semmi írott törvény nem kötelezi, hogy tanácsosait a parlamenti többség tagjai közül vegye, mi több, semmi alkotmány nem ismeri még a ministerium vagy felelős cabinet létezését sem. Az angol törvény szemei előtt valóban nem ülésezik cabinet;

tagjait sohasem nevezik ki hivatalosan, neveiket nem jelentik a közönségnek hivatalosan, semmi hivatalos közlés nem történik egy ministertanács összeülésétől és határozatairól. Elméletben szóval az uralkodónak ugyanazon törvényhozói joga van, mint a kamaráknak, a törvényekhez való hozzájárulását megadhatja vagy megtagadhatja, s csakugyan Erzsébet királynő egy ülészak végén egyszerre vetett vissza 48, a két ház által már megszavazott billt. De ezt a jogot Anna királynő utolszor gyakorolta 1707-ben, midőn megvonta hozzájárulását a skót militia szervezéséről szóló billhez. Ma már a királyi hozzájárulás egyszerű formakérdés.

Elméletben a király szabadon választhatja ministereit, de tényleg csak oly ministereket választhat, kiket a többség kijelöl. Az alsóházat alkotó pártok mindenike előre megválasztja *leader*-ét, azt a vezért, ki mindenütt képviseli, a parlamentben és azon kívül; ki a párt nevében fordulhat a választókhoz; ki annak nevében tárgyalhat a koronával. Ha egy párt győzedelmeskedik, mindig *leader-e* lesz főlhíva, hogy az úgynevezett cabinetet megalkítsa; őt nevezi ki az uralkodó első miniszterének s ő választja a többi ministereket. Ő a többség hivatalos kiküldöttje a király mellett, látszólag azért, hogy tanácsot adjon; valóságban azért, hogy annak a többségnek nevében kormányozza, a kit képvisel.

Nem így Franciaországban, hol a pártok szét vannak szóródva, s tagjaik függetlenségök egy részét vélnék feladni, ha egy vezért fogadnának el. Így aztán a köztársasági elnöknek széles tere van új ministerei megválasztásában, ha egy szavazat megdöntötte a kabinetet.

S vajjon legalább felebbezhet-e az angol uralkodó a választókhöz? Elküldheti-e a neki nem tetsző többséget? Elvben kétségkívül megteheti, mert joga van tetszés szerint feloszlítani a képviselőházat, s valóban úgy látszik, hogy gyakran él is e joggal, mert a hét évre választott parlament sohasem tart mandátuma lejártáig. De tényleg a többség vezére, a pártnak kormányelnökké lett *leader-e* az, a ki ministertársaival együtt meghatározza a legalkalmasabb időt a választók előtt való megjelenésre. Franciaországban tanui voltunk, hogy egy köztársasági elnök elküldött egy miniszteriumot, mely bírta a többség bizalmát, s *proprio motu* ezen többséggel ellenséges lábon levő cabinetet választott, a parlamentet meg feloszlatta a senatus közbelépésével. Angliában

csupán a többség gyakorolja ezt a feloszlatási jogot *leader*-e által, ki a királynő mellett képviseli.

Tényleg így az egész végrehajtó hatalom ha nem is a többség, de legalább annak képviselői kezei közt van. A korona fölött nyert ezen előjogai védelmezésére, melyek különben semmi alkotmánytörvénybe nincsenek igtatva, a többségnek két döntő fegyver áll rendelkezésére. Nemcsak hogy megtagadhatja a költségvetést, mint Franciaországban, de nem szavazza meg, és soha sem is szavazta meg csak egy évre a *mutiny act*-ot, a lázadást megtorló törvényt s elég volna nem újítania meg e törvényt megszavazását, hogy fölordozza az országot és a hadsereget minden engedelmesség kötelessége alól.

A két kamara jogkörei összehasonlításánál kifejti a cikk azt a különbséget, mely szerint nemcsak, hogy a pénzügyi törvényeket, a bevételeket és kiadásokat előbb mindig az alsóház veszi tanácskozás alá és szavazza meg, de a lordoknak nincs is joguk ezeket elfogadni vagy visszavetni, csakis *en bloc*. De nem módosíthatnak rajtok, s épen úgy bírságot vagy pénzbüntetést megállapító záradékot sem vihetnek bele egy törvénybe; minden ily clausulát először az alsóház kell, hogy megszavazzon. Megesik mégis, hogy az alsóház nem vonakodik tárgyalás alá venni a felsőház némely szóbeli indítványát is valamely pénzügyi törvény módosítására, de ez mindig csak „*courtoisie*“-ből történik s nem érinti az alsóház alkotmányos előjogát.

Épen így, látszat szerint a végrehajtó hatalom is a királynő kezeiben összpontosul. Egyedül ő nevezi ki a ministereket, kiknek ministeri jellegök még arra sem ad jogot, hogy az alsóházban üljenek. A törvényhozói hatalom elvben oly gondosan el van választva a végrehajtó hatalomtól, hogy a parlamentnek a korona által fizetett állásba kinevezett minden tagja *eo ipso* elveszti mandatumát s kénytelen magát új választásnak alávetni. Ha újra megválasztják, helyet foglalhat az alsóházban, de nem mint minister, hanem mint választókerülete képviselője. Egy lord-minister sohasem lép az alsóházba, ép úgy, mint a hogy egy képviselő minister sem a felsőházba. Például lord Salisbury a conservatív párt vezére s a királynő első ministere nem emelhet szót az alsóházban, mivel mint lord nem lehet tagja annak; helyette Balfour államtitkára terjeszti a kormány javaslatait az alsóház elé.

Az a szabály, hogy senki sem szólhat és ülhet a parlamentben, ha annak nem tagja, adott alkalmat Angliában a parlamenti államtitkárok intézményére, melyre Franciaországban természetesen szükség nincs, mert ott minden minister egyaránt felszólalhat a Bourbon palotában és a Luxembourgban. De Angliában, hogy a kormány a parlamentnek felvilágosítást adhasson minden kérdésről, kell, hogy az esetben, ha a ministeri tárca egy lord kezében van, legyen egy helyettese, vagy államtitkára, a ki az ő nevében beszélhessen az alsóházban.

Egyébiránt nemcsak, hogy egy idegen nem vehet részt a tanácskozásban, legyen az bár minisiterelnök, de elvileg még csak jelen sem lehet a tanácskozáson. A tárgyalások nyilvánossága csak a régi parlamenti kiváltságok sérelmével érvényesülhet. Egész 1871-ig elég volt, ha egy tag ily megjegyzést tett: „idegeneket látok“ s föltétlenül elrendelték a jelenlevők és a sajtó képviselői kizárását. Csak 1871. áprilisában határozta el az alsóház, hogy az idegenek kizárásához szavazás szükséges. A mi a nőket illeti, ők jogszerint máig sem vehetnek részt az üléseken, legfőlebb egy rácsos tribünt engednek át részükre, mely a speaker ülése mögött lévén, egy parlamentararis fictio következtében a házon kívül léteznek tekintetik.

A végrehajtói és törvényhozói hatalom ily látszólagos szétválasztása daczára tényleg Angliában is ugyanazok a férfiak intézik a kormányt és a parlamentet. Ha ugyanis a választók már döntöttek s a győztes párt „leader“-e, a többség által előre kijelölt s elismert vezér kormányelnökké lesz, akkor pártja több emberei közt osztja szét nemcsak a legmagasabb ministeri functiókat, de a királyi udvartartás magasabb tisztségeit is. Ezeknek száma változó, de ritkán haladja meg az ötvenet-hatvanat, s a tisztségeket nem mint a bírák, *quamdiu se bene gesserint* — a hogy az angol alkotmánytheoretikusok mondják — hanem csupán „*durante bene placito*“ tartják meg.

Szükséges azonban megjegyezni, hogy ez az 50—60 magas tisztviselő, vagy minister, kik Angliában a pártkormányzatot alkotják, nem mind tagja a kabinetnek; ez alig negyedrészőket foglalja magába. Köztük van az első kincstárnok (first lord of Treasury), a lord cancellár, a Privy Council elnöke, a titkos pecsétőr, a lord of Exchequer, s a külügy-, belügy-, hadügy- és gyarmatügy-ministerek. Azonkívül, hogy kiegészítse cabinetjét

a kormányelnök ezekhez még az administratio más magasrangú tagjait is sorozza (de sohasem kevesebbet háromnál s nem többet hat-hétnél) politikai súlyuk, vagy tehetségük szerint.

A cabinet azonban hivatalosan nem létezik, tagjai egyszerűen csak a többség expositurái, kik határozataikat parlamenti collegáik ellenőrzése alá helyezik s azokat, mint a királynő ministerei végrehajtják. De e kettős functiójuk elméleti szétválasztása olyan, hogy a fejedelem nem elnökölhet, mint a francia köztársaság elnöke, a ministeri értekezleteken. Angliában nincs is ministertanács, csak cabinettanács van. A cabinet pedig csak a többség tanácsosainak hivatalosan el nem ismert syndicatusa, tagjai egyidejűleg ministerek és az administratio fejei.

*

Louis Paul Dubois „La legislation des chemins de fer aux Etats-unis“ cím alatt közli az észak-amerikai vasúti törvényhozás újabb fázisának ismertetését. Daczára a „self-regulation“ elvének egy negyedszázad óta a vasútüzlet Amerikában is a törvényhozás fokozatos beavatkozásának enged helyet. Kezdetben igyekeztek fölébresztetni a magánvállalkozást, minden könnyebbséget megadva a vállalatok megalakulásának s minden szabadalmat a vonalak kiépítésére. A társulatokat területconcessiókkal dotálták, a városok, megyék, magok az egyes államok subventiókat engedélyeztek. De a vasutak visszaéltek gazdasági mindenhatóságukkal, hogy törvényt szabjanak az országnak. tetszésük szerint kedvezményezve egy-egy vidéket, várost, iparágat vagy egyént mások rovására s a közérdek nagy kárára.

E visszaélések meggátlására az államok nagyobb része a vasutak üzletének törvényes szabályozására és ellenőrzésére tett kísérletet, melyeket nemsokára támogatott a congressus intervenciója is, az 1887-iki *interstate commerce law* megszavazása által. Míg tehát Európa nagy részében az állam befolyása a vasutakra kétoldalú engedélyszerződéseken alapszik, addig az Amerikában egészen „ex post facto“ jött létre s a nemzeti hatalom souverain akarata által lett a társulatokra felkényszerítve.

Bonyolulttá teszi az amerikai vasutak viszonyainak tanulmányozását az a tény, hogy ezek törvényes szempontból egyfelől az unioval, másfelől az egyes államokkal mutatnak szoros kapcsolatot. Minden külön államban egyedül a törvényhozásnak joga

a belkereskedés szabályozása s a vasutak, melyek keresztülvonulnak területén, ezen területre eső vonaluk egész hosszában kizárólagos hatalmuknak vannak alávetve. Másfelől azonban csak a congressus hozhat törvényt az államok rangjára nem emelkedett territoriumok érdekében.

Az amerikai vasúttársulatok *quasi* nyilvános testületeket képeznek. Magántársulatok, a mennyiben magánosok alapították és igazgatják, de bizonyos nyilvános jellegök is van, a mennyiben különös kiváltságokat élveznek s törvényes ellenőrzésnek vetvék alája.

Az 1850-iki New-York állami törvény értelmében, ha egy alakuló társaság legalább ezer dollárnyi aláírást tud biztosítani a kiépítendő vonal minden mértföldje után s ha az aláírt összeg tíz százaléka tényleg befizetve van, a részvényesek számszerint 25-en bejegyeztethetik a társaság cégét a belügyministerium útján s a társaság *ipso facto* törvényesen megalakultnak tekintendő. A társasági tőke legalább tízezer dollár kell, hogy legyen mértföldenként s az első igazgatósági tanácsosok száma 13.

Az így létrejött *charter* további tárgya az, hogy a vállalatnak megadja a törvényes sanctiót, fölhatalmazván a társaságot, hogy egy terület egyik pontjától a másikig vasutat építsen és hozzon üzembe, melynek örök tulajdonosa lesz. Elvben semmi föltétel nincs kikötve az engedményessel szemben a kiépítés, a technikai és kereskedelmi kihasználás tárgyában, ha csak nem bizonyos határidő a munkálatok befejezésére, a mi egyébiránt értéktelen sanctio, mert a határidőt, ha elégtelen, mindig meghosszabbítják. Különben az engedély nem képez monopoliumot európai értelemben és semmi sem akadályozza a törvényhozásokat, hogy a kiépítés után néhány évvel parallel vonalakat ne engedélyezzenek.

Végre a *charter*-ek bizonyos különös jogosítványokat is ruháznak a vasúttársulatokra, melyek szükségesek a vállalat keresztülvitelére, például jelzalog-jogot, ha ez nem illeti meg a társulatokat köztörvény alapján, mint New-York államban, kisajátítási jogot stb. Azonkívül minden nyugati társaság a congressustól közvetlen vagy az államok útján a vonal útjába eső rengeteg területeket is kap ingyenes czímen, (land grant) a mi felettébb üdvös befolyást gyakorol a colonisatio sikerére s a hálózat kifejlődésére.

Ha már egyszer elfogadtatott a *charter*, többé nem vonható vissza vagy módosítható, ellenkező megállapodás híján csakis a szerződő felek megegyezéséből, sok államban azonban az engedélyezési okmány, vagy külön törvény expresse fentartotta a törvényhozásnak azt a jogot is, hogy a társulatok *chartereit* hatályon kívül helyezhesse vagy módosíthassa. Különösen mindig megfosztható egy társulat *charter*-étől, ha abban hagyta a vonal kiépítését vagy üzemét, vagy pedig ha visszaélt a ráruházott jogokkal.

Szemben ezzel a gyakorlattal már most miben keresendő az állami ellenőrzésnek alkotmányyszerű alapja a vasútak üzleteivel szemben? Kétséggkívül abban az újabb időben mind nagyobb elterjedést nyert tanban, mely szerint a vasutak nyilvános közlekedési utak (*public highways*) s melynek *Hudson* adott praecis alakot egy 1871-ben megjelent könyvében „The railroads and the republic.“ *Hudson* a legkomolyabban ajánlja, hogy vissza kell térni a régi tévelygések útjáról s minden egyesnek meg kell adni a jogot bizonyos biztosító kikötések mellett, hogy egy vasúton vonatokat indíthasson. Ebben látja ő az amerikai *railroad problem* legegyszerűbb megoldását. A vasutak ily felfogásának első gyakorlati alkalmazását 1871-ben találjuk egy Minnesota államban megszavazott törvény alakjában, mely a vasutak tariffa-maximumának megállapítására czélt. Ezt a törvényt a vasúttársulatok a főtörvényszékhez felebbezték meg, több más északnyugati állam hasonló törvényével egyetemben, s a főtörvényszék 1876-ban a híres „granger case“-ben akként döntött, hogy formailag elismerte a törvényhozások azon jogát, hogy a vasútak és egyéb monopol-vállalatok tariffáit korlátozzák, ráhelyezkedve épen a „public highway“ régi tanának alapjára.

Ebből kifolyólag ma már az amerikai vasúttársulatokat úgy tekintik, mint a közhatalom mandatariousait, vagyis egy tipikus angol szót használva, mint a nemzet *trustee*-it. Magántársulatok, melyek közérdekű functiót végeznek, s e czímen alá vannak vetve a közhatalom ellenőrzésének és szabályozásának. A mi például a forgalmi kihasználás szabályozását illeti, elég megemlíteni, hogy Minnesota, Massachussets, Missouri, Jova, Nebraska s más államok szabályai szerint is, tiltva van egy szálítónak jogosítatlan előnyt vagy kedvezményt engedni, vagy pedig ellenkezőleg ugyanazt méltánytalanul hátrányban részesíteni s

károsítani. Ilyen és hasonló intézkedések fogyanatosítására bizottságok létesültek mindenütt, 48 államból csupán 14-et kivéve. Ezekben jelzi a szerző az új fordulatot, mely az Egyesült-Államok vasúti politikájában az utóbbi évek alatt beállt, természetesen tüzetesen fejtegetve annak egyes részleteit.

*

„A kötelező szavazás elve és sanctiója“ (Le vote obligatoire. Principe et sanctions) czíme alatt kezdi *Félix Moreau* fejtegetni a „Revue politique“ ugyanezen számában a választási rendszer ama radicalis reformját, melyre a francia képviselőház 1895. ápril 9-iki ülésén *Guillemet* indítványa irányult. Mindenekelőtt összeállítja Moreau kitelhető pontossággal a választói passivitás eseteit. Bebizonyítja, hogy a forradalom és császári korszak alkotmányos plebiscitumai csak igen csekély, majdnem nevetséges számú szavazatot egyesítettek, egymillió százezeret a III. évben, a mikor pedig a polgárok száma bizonynyal meghaladta az öt milliót. Az 1815-től 1848-ig működő korlátolt szavazás sem nyújtott buzgóbb választókat, daczára az uralkodó áramlatnak. Ha az abstentiók aránya nem is haladja meg 1830, júniusában a 9⁰/₀-ot (a kerületi választó collegiumoknál) és 13⁰/₀-ot (a megyei collegiumoknál), 1846-ban pedig a 17⁰/₀-ot, de rendesen magasabb 20⁰/₀-nál, sőt 36, 32, 47 és 61⁰/₀-ot is elér.

Legjobban érdekelnek azok a számok, melyek az általános szavazatjog gyakorlásából merítvék. 1848 és 1870 közt az arány magasabb 20⁰/₀-nál, sőt 36⁰/₀-ot is elér, azonban a constituante választásánál (1847. április 13-án) már 17⁰/₀-ra száll alá s 18⁰/₀-on marad az 1851. és 1870-iki plebiscitumoknál.

Végül a következő számok vonatkoznak az 1875-iki alkotmány életbeléptét követő időre. 1876-ban az abstentiók száma 24⁰/₀, 1877-ben 20⁰/₀, 1881-ben 31⁰/₀, 1885-ben és 1889-ben 23⁰/₀, 1893-ban 30⁰/₀.

A mi a külföldet illeti, Angliában Sumner Maine szerint a szavazástól való tartózkodások még számosabbak. Amerikában *Holls szerint* csak az elnökválasztásoknál sűrűbbek a szavazatok. Németországban *Stern* képviselő szerint a Reichstag-választások a szavazóknak 60—70⁰/₀-át egyesítik, a porosz Landtag-választások pedig alig 15⁰/₀-át.

S hogy mennyire meghamisítják az abstentiók az alkotmá-

nyos képviseletet, azt azzal mutatja ki Moreau, hogy összeadja egyfelől a megválasztott képviselők által elnyert szavazatokat, másfelől a legyőzött jelöltekre eső szavazatokat és az abstentiókat, minek alapján constatálja, hogy ez utóbbi szám, a parlamentben nem képviselt szavazatok összege meghaladja a parlamentben képviselt szavazatok összes számát. A különbség 99,000 szavazat 1881-re, 2.095,000 1885-re, 1.335,000 1889-re s 1.418,000 1893-ra.

Hozzáveszi ehhez még Moreau, hogy még az úgynevezett általános szavazatjog sem mindenkinek szavazata, hanem egy legalis fictio. A legszélesebb keretek is számos kategóriát hagynak a választói jog birtokán kívül. Például Franciaországban az összeírt választók száma az egész népesség negyedrészt teszi. Már ez is mutatja, hogy a szavazástól való tartózkodás mennyire káros és mennyire nehezíti annak az alaptételnek érvényesülését, mely a kisebbséget a többségnek rendeli alá. Mert a tökéletlen szavazásból eredő minorításoknak plausibilis ürügyök, sőt talán jogos okuk van a majoritásnak a kormányzáshoz való jogát kétségbevonni. Így Franciaországban is az 1890-iki választásokig a reactionarius kisebbségek kétségbevonhatták azt, hogy a republikánus program többséget nyert az általános szavazatok egésze fölött. Az antirepublikánus szavazatok és az abstentiók 1876-ban három millióval tettek többet a köztársasági szavazatoknál, 1877-ben 1.2000,080-nal, 1881-ben 150.000-rel, 1885-ben 1.300.000-rel, 1889-ben pedig 800.000-rel tettek ki többet. 1893-ban első ízben egyesítette a köztársasági program az összeírt választóknak több mint felét.

A veszélyt még egyébben is látja *Moreau*. Az abstentionisták ez az ismeretlen, sötét tömege egyszerre csak valamely izgatás folytán váratlanul léphet a cselekvés színterére, megbuktathatja a többséget, megdöntheti a kormányt s katastrophát idézhet fel. Ha tehát a kötelező szavazás elvét kimondják, ennek megfelelő sanctiójával, úgy a törvény ezzel helyreállítja az általános választások őszinteségét, a többség és kisebbség valódi értékét, a parlamentnek szükséges prestige-ét, a kormányzatnak állandóságát.

Igaz, hogy néha azzal hitték legitimálhatni az abstentionismust, hogy azt mint egy tiltakozást mutassák föl a kormány

formája vagy eredete ellen. Így a francia köztársaságiak december 2-ika után, az olasz katolikusok 1870 óta. A polgár — így magyarították — megtagadja a hatalomtól, melynek ellensége, implicite a szentesítést, a mi egy ellenzéki szavazat érvényesítésében állna.

Ezt az álláspontot azonban *Moreau* politikai öngyilkosságnak tartja és határozottan pálczát[ör felette. Sorra vizsgálja aztán az abstentionisták másféle motivumait. Soknál a félelem a szavazástól való tartózkodás alapja; tartanak attól, hogy vagy lelkiismeretük ellenére szavaznak, vagy pedig koczkáztatják megélhetésöket. De ha — úgymond — a választó a törvénytől megkapja a szükséges garantiákat, akkor a kötelező szavazás elve kimondható a nélkül, hogy a polgároktól heroismus követeltetnék.

Mások azzal mentegetőznek, hogy nem találnak a jelöltek közt maguknak megfelelő képviselőt. Ezeknek mentsége sem ér sokat. Hiszen nem látják-e, hogy tartózkodásukkal a nekik nem kellő jelölt diadalát segítik elő? Különben is, hogy a kötelező szavazás eredményes legyen, *Moreau* egy más reformmal tartja kiegészítendőnek. Ez a *Letellier*-féle indítvány, mely szerint a többség összeszámításánál az üres lapok is mint kifejezett szavazatok számíttatnának. Ezzel a polgárok ki lennének vonva azon kényszer alól, hogy két jelölt közt válaszszenak, kik közül egyik sem felel meg érzületüknek jobban, mint a másik. Üres szavazólappal szavazva, meggyőződésük szerint szavaznának és eliminálnák a két jelöltet. Az a jelölt, a ki tízszer vagy százszor több üres lapot kapott mint szavazatot, mindenesetre szégyenkezne elfoglalni a mandatumot.

Mindehhez még *Moreau* szükségesnek tartaná a levél útján való szavazás elfogadását is, azok számára, kiket foglalkozásuk vagy valami véletlen tartott vissza a választás színhelyétől.

Egyébiránt — mint kimutatja *Moreau* — a szavazási kényszer nem is oly hallatlan dolog Franciaországban, például az 1875. augusztus 2-iki törvény 18. pontja a municipiumok által senatus-választásra delegált kiküldötteket bírság terhe alatt kötelezi a szavazásra.

S íme az eredmények :

Választás ideje	Összeírt választók	Szavazatok	Különbözet	Az abstentálók aránya
1882	12,338	12,212	136	1·10
1885	24,899	24,764	135	0·54
1888	22,221	22,066	155	0·69
1891	22,122	21,857	265	1·19
1894	25,301	24,923	378	1·49

Schweizban is a kötelező szavazás elvét számos törvényhozás elfogadta, így Aargau, Appenzel, Glarus, Neufchâtel, Schaffhausen, St-Gall, Thorgau, Unterwalden, Uri, Zug, Zürich, s itt is az abstentismus aránya mindenütt csökkent.

Áttérve a kérdés alkotmányelméleti oldalának vizsgálatára, *Moreau* mindenekelőtt számol azzal az ellenvetéssel, hogy a népsouverainitás nem korlátozható a nélkül, hogy meg ne semmisítenék s hogy a nép megszűnnék souverain lenni, ha nem gyakorolhatná szabadon azon jogait, melyekben souverainitása tetet őt. Innen következtetőleg pedig a szavazási kényszer, mint a választó korlátlan szabadságának megszorítása, ellenkeznek a nemzeti souverainitással.

Hát ezt a téves felfogást *Moreau* onnan magyarázza, hogy a népsouverainitás lényegében azonos a fejedelmi souverainitással. Mikor az első győzedelmeskedett a második fölött, akkor egyszerűen helyébe lépett. Magáévá tette a monarchikus czafrangokat, alig hogy módosított néven, revindicálta magának a királyi praerogatívákat, s a maga részéről is korlátlan és felelősség nélküli akart lenni.

De a veszély nyilvánvaló. Egy korlátlan és felelősség nélküli hatalom: ez egyszóval a zsarnokság. A nemzeti souverainitás ha biztosítani akarja a szabadságot, nem követelheti magának s nem is fogadhatja el e két attributumot. A nemzeti souverainitásnak is korlátokat kell emelni, mint minden souverainitásnak, s ez a kötelező szavazás.

Hiszen a választás — folytatja tovább eszmemenetét *Moreau* — különben is egy közfunctio, melyet a polgár a társadalom érdekében tartozik végezni. Azért ruháztatott fel azzal, hogy azt a köz érdekében gyakorolja s nem csupán saját hasznára. Már

pedig ha a választói jog egy társadalom által átruházott functio, akkor ennek joga van annak gyakorlását kötelezővé tenni s nem tűrni azt, hogy az állampolgárnak kényére legyen hagyva, hogy e szolgálatot teljesíti-e vagy megtagadja.

Felsorol aztán *Moreau* néhány közjogi analogiát. A társadalomnak szüksége van polgárai pénzbeli támogatására, tehát megállapítja az adókötelezettséget. Szüksége van polgáraitra a büntető igazság kiszolgáltatásánál s a kisajátításoknál adandó kártalanítás szabályozásánál. Szervezi tehát a jury-eket s azokat kötelezőknek jelenti ki. Nagyszámú hadseregre van szüksége; a katonai szolgálat általános és kötelező. Akarja, hogy minden gyermek bizonyos minimumát nyerje az oktatásnak. Az iskoláztatási kényszer kötelező. Akarja, hogy a kiskorúak vagyona gondosan kezeltessek. A gyámság kötelező. Épen így a társadalomnak szüksége van választói közhatóságokra s minden polgára szavazatára, hogy magának igazán képviseleti jelleget adjon. Csak logikus tehát, hogy a szavazati jogot általánossá és kötelezővé tegye. Sőt a szavazásnál még törvényesebb a kényszer, mert a szavazás általános befolyást gyakorol az egész államra, s így annak tökéletlen rendszere, távol attól, hogy hatásában egyetlen momentumra szorítkozzék, visszahat az egész nemzeti életre.

Ha a választói jog egy oly patrimonialis jog lenne, melyből a választó tetszésére lehetne következtetnünk arra nézve, hogy él-e szavazati jogával vagy nem, akkor abban is meg kellene nyugodnunk, ha valaki akkép rendelkezik tulajdonával, hogy árúba bocsátja szavazatát. Már pedig ki gondolt valaha ennek megengedésére? A miből látható, hogy a közvélemény maga is visszautasít minden analogiát a szavazati jog és a tulajdonjog között.

Tisztába hozva ezekkel a kérdés elméleti oldalát, a továbbiakban *Moreau* csupán azt vizsgálja még, hogy minő sanctiót lehetne adni a kötelező szavazás kimondásának. Végigtekintve a legislatio intézkedésein, látjuk, hogy némely alkotmányok megelégesznek azzal, hogy a kötelező szavazást proclamálják minden sanctio nélkül. Így a mexicói 1857-iki alkotmány 36-ik czikke, a salvadori 1883-iki alkotmány 88-ik szakasza, Uri canton 1888-iki alkotmányának 18-ik szakasza, Neufchâtel 1891. okt.

28-iki törvényének 5-ik szakasza, úgyszintén a costa-ricai 1889. aug. 2-iki törvény stb.

A sanctio mellőzésének ez a ténye abban találja magyarázatát, hogy nehéz dolog a törvénynek oly számos, két-három-milliónyi áthágását megtorolni. De még a hol a megtorlás nem is marad el, a sanctio kérdésének többféle megoldásához folya-
modtak.

Némely törvények az illető kerületet megfosztják a választói képviselőlet jogától. (Így a hesseni 1880. márczius 6-iki törvény, a badeni 1890. június 20-ik municipalis törvény, a genfi municipalis törvény, az 1892. június 11-iki orosz városi hatóságokról szóló törvény, továbbá az Egyesült-Államok alkotmányának XII. módosítványa, mely átment a francia 1848-iki alkotmány 47-ik szakasza 2-ik pontjába, a braziliai, argentinai, venezuelai alkotmányba.) *Moreau* ez intézkedést nem tartja méltányosnak, mert mások mulasztásaiért a köteleességet teljesítő polgárokat is sújtja.

A pénzbeli sanctio ismét két alakban nyilvánulhat. Az egyik az, mely a sikertelenül maradt választás költségeit a távollevőkre rója; a másik, mely az abstentionistákat bírsággal bünteti. Amaz az 1881. márcz. 22-iki bajor választási törvény 21. §-ában talál visszhangra, mely szerint „a képviselő-választások érvényességéhez a másodfokú választók kétharmadának jelenléte szükséges. Ha a választás a kitűzött napon a megjelent választók elégtelen száma miatt nem mehet végbe, akkor az elegendő indok nélkül távolmaradt választók kötelesek viselni az eredménytelenül maradt választási eljárás költségeit“. Hasonlóan rendel az 1876. aug. 25-iki badeni választási törvény 52-ik szakasza, melynek értelmében „a másodfokú választói mandatum egy badeni polgár által sem utasítható vissza komoly indok nélkül, minő például a betegség vagy sürgős elutazás“. Tovább pedig az 57. §.: „Ha a választásra kitűzött napon a kerület választóinak több mint negyede hiányzik, közülök azok, kik távolmaradásukat törvényes okkal nem igazolták, kötelesek viselni az összehívással és összejövetellel járó költségeket. A kormánybiztos a szavazást egy általa meghatározott napra tűzi ki, s e második határidőben elég, ha a kerület választóinak többsége van jelen“ stb.

Bírságot állapít meg ellenben a módosított belga alkotmány 1893. szept. 25-iki revisiójának 48-ik szakasza. „A szavazás

kötelező. Az első nem igazolt távollét a körülményekhez képest dorgálással vagy 1—3 frank birsággal büntetetik, a mi fogság-büntetésre át nem változtatható. Tíz évi időn belüli másodszori visszaesés esetén s függetlenül ugyanazon büntetéstől, a választó neve egy hónapon át a községházán kifüggesztendő. Ha a nem igazolt távolmaradás tizenöt éven belül negyedszer ismétlődik, ugyanaz a büntetés jó alkalmazásba, azonkívül a választó tíz évre töröltetik a választói lajstomból s ez idő alatt nem nyerhet el semmiféle kinevezést, előléptetést vagy kitüntetést sem a kormánytól, sem a községi vagy provincialis hatóságtól.“

Ugyanígy a schaffhauseni 1876. nov. 16-iki törvény 6. §-a. „A szavazásban való részvétel kötelező oly értelemben, hogy az igazolás nélkül távolmaradó választó 2 frank birsággal büntetetik.“ Az appenzeli 1876-iki alkotmány 27. szakaszának 1. pontja: „A törvényhozói gyűlésben való részvétel és jelenlét a tanácskozások befejezéseig polgári kötelességet képez.“ „Tíz frank birsággal sujtatik minden polgár, ki elegendő igazolás nélkül nem vesz részt a Landsgemeindében, kezdettől végig.“ St. Gallen cantonban a birság 2 frank, Zürich canton községi törvénye szintén főlhatalmazza a községeket a távolmaradást birsággal sujtani, a mely 0'15—1 frank közt váltakozik. Aargauban a birság 1-től 4 frankig terjed s a második szavazásnál megkettőződik. Thorgauban 1 frank a büntetés; Schaffhausenben a referendumtól való távolmaradás 2 frank birságot von maga után, községi választásoknál 1 frankot. Dániában 20 rigsdales büntetés sujtja a törvényes ok nélkül távolmaradó közvetlen vagy közvetett választókat. A bolgár 1882. évi aug. 25-iki választási törvény 42. §-a minden másodfokú választót, ki törvényes indok nélkül nem vesz részt a választásban, a békebiróság útján 10-től 40 frank birsággal büntet a municipium pénztára javára. Végre az 1875. aug. 2-iki francia törvény a senator-választásokról ezeket mondja 18. §-ában: „Minden kiküldött, a ki törvényes ok nélkül nem vesz részt minden szavazásban, vagy akadályoztatása esetén nem értesíti idején helyettesét, a polgári bíróság által, a közvádoló indítványára, 50 frank birsággal büntetetik. Ugyanez a büntetés sujtja azon póttagot, a ki idején nyert levélbeli, távirati vagy személyes értesítés daczára elmulasztja a választási eljárásban résztvenni.“

Lényeges elvi különbséget lát *Moreau* a most említett két

rendszer között, mert az első csak a második szavazással orvoslja az abstentio hatását, míg a második az abstentionistát mint delinquentst tekinti, nem pedig csak mint egy sérelem okozóját. Az első módozatra nézve az a további kifogása van *Moreau*-nak, hogy mivel a távolmaradókra kirótt teher eloszlanék közöttük, tehát minél többen lennének a távolmaradók, azaz a társadalmi baj minél nagyobb volna, annál kisebb volna az egyesre eső rész, tehát annál gyöngébb a sanctio is, holott az abstentio csekélyebb mérve mellett minden egyes aránylag magasabb összeget fizetne. Azonkívül a sanctio nem nyerhetne alkalmazást egyfelől a második szavazáson távolmaradókkal szemben, másfelől pedig akkor, ha az első izben távolmaradók száma csekélyebb, mintsem hogy második szavazást tenne szükségessé.

A mi a fix bírságot illeti, az csak alacsony lehetne, minél fogva elég volna arra, hogy a szegény polgárt érzékenyen sujtsa, de hatás nélkül maradna a gazdaggal szemben. Még aztán a pénzbüntetések közös természete szerint, a bírság nem is volna alkalmas arra, hogy a vétkeket érzékenyen érintse, hibája elismerésére kényszerítse s annak elkerülésére hasson.

Mind ezek folytán *Moreau* a sanctiót inkább politikai jellegűnek kívánja. E célra mindenekelőtt a távolmaradók nevei nyilvános kifüggesztését ajánlja, esetleg hirlapi közzétételét, először a szavazás után pár nappal, s másodszer az új szavazás előtt néhány nappal. Ebben az értelemben hangzanak *Delattre*, *Wallon*, *Laporte* indítványai is a francia kamarához. Magáévá teszi aztán *Moreau*, *Guillémot* további indítványát is a választói jogok felfüggesztésére vonatkozólag, egy évre a második abstentiónál, öt évre a harmadiknál, s a negyediknél a választói lajstromból való teljes törlésre. Teljes oka van hinni *Moreau*-nak, hogy az, a ki tart valamit politikai jogaira, az nem hagyja magát azoktól megfosztatni, hogy oly kategóriába jusson, hol már az elítéltek, vagyonbukottak stb. foglaltatnak.

De a választói jog elvesztését *Moreau* szerint ki kellene terjeszteni megkülönböztetés nélkül az országos és a megyei vagy községi választásokra is, bármelyik választási eljárás során történt is az abstentio. Ez annyival logikusabb, mert a választói jog és minősítés alapja egy és ugyanaz. Súly fektetendő arra is, hogy a választói jog elvesztése a passiv választói képességtől való meg-

fosztással is együttjárjon. S még ez nem minden. Egyéb közjogi jogosítványokra is kiterjesztené *Moreau* a „capitis deminutiót“. Így helyesli, hogy a megbüntetett ne lehessen családi tanács tagja, ne lehessen gyám, gondnok, esküdt, vagy tanú és szakértő.

Záró fejezetében *Moreau* azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy mely bíróságokhoz utasíttassék a választói abstentálások ügyében való eljárás.

* * *

Az „*Archives d'anthropologie criminelle*“-nek egész évfolyama, a X. kötet fekszik előttünk. Hat füzetet képez ez, a normális és pathologikus psychologia köréből vett s érdekes kutatások eredményeinek leszűrődését tartalmazó hosszabb-rövidebb értekezésekkel. Röviden összefogva ismertetjük az egész évfolyam fontosabb közleményei tartalmát.

Lépine a somnambulismus egy különös esetéről számol be, melyet az érzéki észrevételek körének megszűkülése jellemez, még pedig: 1. a hallási észrevételek teljes hiánya azon sajátossággal, hogy a hallás rögtön tökéletes lesz, mihelyt a figyelem fölbred; 2. a látási észrevételeknek részleges fogyatkozása, de a figyelem által szintén módosíthatólag.

Egy huszonkét éves egyénről van szó, ki neuropathikus rohamok miatt a kórházba kerülvén, egy éjjel somnambulismus állapotában ébredt föl, s megvetette ágyát és egy könyvben kezdett lapozni, mialatt paralyzise teljesen eltűnt. Másnap paralyzisan találták s mély szenderben, melyből csak délben tért magához. Következő éjjel megint fölkel s előtte való nap teljesen paralyzált jobbkezeivel egy levelet írt, s azóta teljesen megszűnt paralytikusnak lenni. Ellenben sajátosságos állapotba jutott, mely hetekig tartott, s melyben egyik jellemzetes momentum volt, hogy a beteg nem hallotta a csengettyű hangját, ha nem figyelmeztették rá s ha nem látta. Épen úgy észlelhető volt rajta az úgynevezett psychikai vakság is, azaz a beteg látott ugyan, de nem mindig tudta, mit látott. Lehetetlen volt például őt zajjal föltünteteni, vagy ha evett vagy kártyázott s hirtelen szeme elé toltak egy fehér papirost, észrevette azonnal látása akadályozását, de nem fogta föl annak okát, hogy mi zavarhatja látásában. Azt hiszi *Lépine*, hogy ez eset nem mutatja azon állapot típusát, melyet